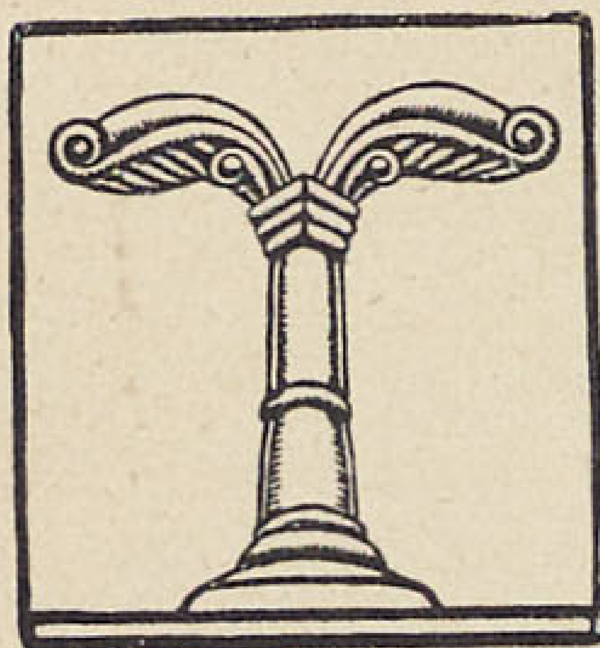

Der Vaderen Erfdeel

STRIJDBLAD VAN DE WERKGEMEENSCHAP VOOR VOLKSKUNDE

MAANDBLAD 3e JAARGANG No. 1 HOOIMAAND 1938

De Levensboom als „Bouw"-Zinnebeeld

De volksche waarden, welke wij overal willen opsporen en die wij willen helpen in stand houden, zijn geen mechanische dingen, behooren niet tot wat men gewoonlijk „beschaving" noemt, maar het zijn gegroeide dingen, die tot de „kultuur" behooren.

Zooals het woord reeds zegt: beschaving bepaalt zich tot den buitenkant, die gladgeschaafd wordt. Beschaving en techniek hooren bijeen; zij hebben hun beteekenis en waarde voor de samenleving, maar worden een gevaar, wanneer hun beteekenis overschat wordt en de kultuurwaarden, de gegroeide dingen daardoor in het gedrang komen; die dingen dus, welke niet in de eerste plaats praktische beteekenis hebben, maar, voortkomend uit onbewuste diepten, die wij zelf niet peilen kunnen, onzen geest en ons gemoed vormen en voeden.

Wanneer wij hier spreken van „gegroeide" dingen, dan is dat zeer zeker overdrachtelijk gezegd. Groeien, in den engeren zin van het woord doet alleen het levende wezen, plant of dier; het begint gewoonlijk als bevruchte cel, groeit uit tot volwassen wezen, plant zich voort, wordt oud en sterft.

De volksche waarden worden echter niet geboren om uit te groeien en dan te sterven, zooals het enkele dier of de enkele plant sterft; daarin bestaat de overeenkomst (analogie) niet, maar wel bestaat ze hierin, dat deze waarden niet mechanisch tot stand komen, niet uitgedacht en uitgerekend worden als een machine, niet vooreerst doel-matig, dus **berekend** op nuttig effect zijn, maar veeleer diep-zinnig, **sprekend** tot het gemoed en voortkomend uit het gemoed.

Tot de volksche waarden behoort de taal. Onze moedertaal spreekt tot ons op een bijzondere wijze, onze moedertaal is gegroeid en niet uitgedacht. Men vergelijke hiermee het Esperanto, dat uitgedacht is, berekend op nuttig effect, verstoken van allen dieperen zin en onbekwaam om tot het gemoed te spreken.

Onze taal spreekt tot ons zonder meer. Maar wij kunnen ook dieper graven, bewuster zoeken naar den diepen zin, die in vele woorden steekt en die ons zoo zonder meer niet tot bewustzijn komt.

We willen dat hier met het woord **bouwen** eens doen.

Wanneer wij van bouwen spreken, dan denkt de stedeling alleen aan het optrekken van gebouwen, maar de boer denkt bij dit woord ook aan iets heel anders, want hij **bouwt** zijn akker. Wanneer de stedeling van zijn „buurman" spreekt, dan weet hij niet, dat dit woord een afstammeling

van dezelfde woord-familie is als „bouw", evenmin als de boer weet, dat het woord „boer" zelf daarmee samenhangt.

Wat is een woordfamilie? Dat is een groep van woorden, die een gemeenschappelijken stamvader hebben, dus afgeleid zijn van een woord met een bepaalden inhoud, dat onze verre, verre voorvaderen gebruikten, dat zich splitste en nieuwe inhouden kreeg, welke uit de oude voortkwamen. Zoo'n stamvader heeft dan als het ware de grondbeteekenis, die in al die nieuwere woorden in een of anderen vorm zit en wij moeten dus dezen stamvader opzoeken. Den stamvader, dien wij hier zoeken, vinden wij o.a. bij de talen der oude Ariërs, dus in het oud-Indisch en oud-Perzisch; of eigenlijk: wij herkennen hem overal in de z.g. Indogermaansche talen (oudere en jongere) en weten daardoor, dat hij in de Indogermaansche oortaal voorkwam. De stamvader of „wortel" (dat wil zeggen: het woord zonder uitgang) heeft de beteekenis van „groeien" gehad. 1) Daar de Indogermaansche oortaal ons niet bekend is, kunnen wij dezen wortel niet met zekerheid weergeven, maar wel weten wij dat deze wortel (waarsch. *** bheu-)** tot het oudste erfgoed van onze taal behoort.

De grondbeteekenis splitste zich en er ontstonden woorden, die onder twee hoofdgroepen zouden kunnen worden samengevat: 1e. een groep woorden met de beteekenis van **„bewonen"** en 2e. een groep met de beteekenis van **„vruchtbaarheid".**

Keeren wij eerst even naar ons tegenwoordige Nederlandsch terug. Onze werkwoordvorm „ik ben" is van dezelfde familie en beteekent oorspronkelijk zooveel als: „ik ben gebouwd", of „ik ben bouwer geweest"; maar dan zoo opgevat, dat dit „bouwer zijn" nog een meer omvattende beteekenis heeft en zoowel het bewonen als de vruchtbaarheid in zich bergt. Met andere woorden, de oudste inhoud van „ik ben" sluit in, dat ik een vaste woonstee „gebouwd" heb en bewoon als „boer" en dat ik deze vruchtbaar maak en mij daarop voortplant.

Wij slaan hiermee een blik in de duistere diepten van ons verleden als ras: ik „ben" alleen als ik boer ben, boer of bouwer (in al zijn omvang), dat is de levenswijsheid die ons onze taal kan leeren. 2)

Enkele voorbeelden van het splitsen van de grondbeteekenis laten wij hier volgen, zonder al de vreemde woorden in de verschillende talen er bij te voegen. 3)

Het Oud-Indisch kent woorden van dezen stamvader afgeleid met de beteekenis van huis, hol, en ook wereld. Ook het Grieksch kent de be-

---

1) Zooals de lezers wellicht reeds weten is de Indogermaansche oortaal gevormd door het Noordras en is het Nederlandsch (als een der Germaansche talen) een Indogermaansche taal, zoo goed als ons volk voor een groot deel (door de Germanen) tot het Noordras behoort — zie onze uitgave: Beknopte geschiedenis van het Noordras.

2) Deze verre voorzaten van voor 5000 jaar waren dus geen nomaden; zie onze hiervoor genoemde uitgave.

3) Een mooi overzicht geeft W. Lutz in „Rasse" 1937, afl. 3, blz. 122, waaraan wij de gegevens ontleenen.

teekenis van wereld en het Latijn die van hol of woonkuil bij woorden van deze familie. Het oud-IJslandsch heeft **„bûa"** voor wonen, het oud-Friesch **„bold"** voor huis en wij hebben **gebouw.** Dit zijn enkele voorbeelden uit de éene beteekenisrij, n.l. die, welke met bewonen samenhangt.

De tweede hield verband met vruchtbaarheid. In het oud-Indisch vinden wij in deze woordfamilie woorden met de beteekenis van gebeuren, worden, groeien, gedijen en van doen ontstaan. Zoo ook in het oud-Perzisch. In het Grieksch komt een heele reeks voor met de beteekenis van verwekken, beteekenissen die met groeien samenhangen, met de natuur, met levende wezens, met planten en zaaien en met scheppen.

In het oud-IJslandsch en Angelsaksisch vinden wij woorden van dezen wortel in de beteekenis van vrucht, gerst en een oude beteekenis van het Duitsche Bauer is bevruchtende mest en ook sperma.

Onze buur-man is hij die naast ons, in onze buurt bouwde en wanneer de boer des Zondags met zijn vrouw langs zijn akkers loopt, zal hij zeggen: Het belooft een goede bouw te worden. Want hij bouwt zijn akker zoogoed als de oude IJslander **byggja** in deze beteekenis gebruikte en de Germaansche stam der Gothen van **bauan** sprak; zooals de Angelsaks **bylda** zei en de tegenwoordige Engelschman voor het bouwen van een huis „to build" gebruikt.

Waarschijnlijk hoort ook ons woord „boom" tot deze familie. De boom is het Germaansche zinnebeeld bij uitnemendheid, dat het teeken van groei, organische wording was; teeken ook van de wereld en de orde der schepping, die zij zich „gegroeid" dachten, „gebouwd" — en de mogelijkheid bestaat, dat in den tijd, toen het oud-Germaansch gesproken werd, in het woord, dat wij thans als boom uitspreken, onze voorvaderen nog de oude stambeteekenis van groeien (in dezen ruimen zin) „gehoord" hebben.

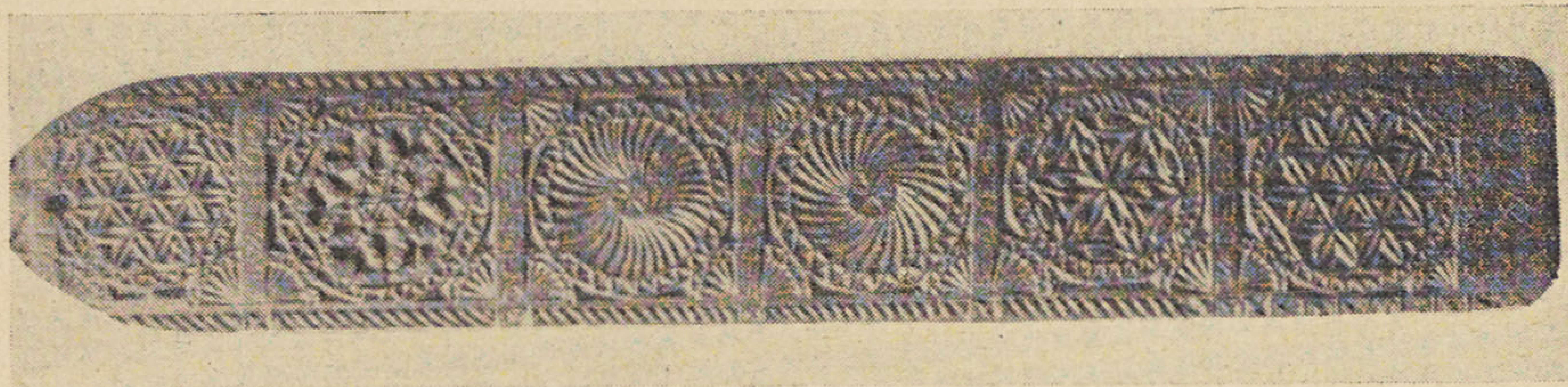
Zoo willen wij dan ook ons teeken, den Levensboom 1) zien, als een veelheid van voorstellingen, niet uitgedacht, niet mechanisch gemaakt, maar gegroeid; teeken van het „bouwen", het scheppen, het vruchtbaar zijn, teeken van de wereldorde, waar ook onze vaderen in geloofden.

Als het Eddalied den ondergang der wereld beschrijft, verhaalt het van twee menschen, die zich in den kruin van den Wereldesch verborgen houden — Lifthasir en Lif, de Levenverlangde en Leven — en uit hen komt het nieuwe menschengeslacht voort, dat de nieuw groenende aarde weer zal be-bouwen. In het teeken van den Levensboom bergen ook wij het geloof in een hernieuwde wereld, waar de volksche waarden en de gegroeide dingen weer meer zullen beteekenen dan de mechanische beschavingsgoederen; waar de woorden volk en ras weer zin zullen hebben.

---

1) Ons teeken geeft de „Irmenzuil" weer, de oudste bewaarde vorm van den Levensboom in Germaansche landen.

Een Mangelplank

Op de hierbij afgebeelde mangelplank uit het Noorden des lands, leest men van boven naar beneden het volgende rijmpje:

Het is al goed
al wat hij doet
dye men bemint
Het is al kwaad
een dye men haat
wat hij begint

en daaronder:

A N 1800 N O
M Y S ♦ Y L V
A Y V S

Naar men mij indertijd zeide, maakte de jonkman zoo'n plank voor zijn toekomstige bruid.

Wij allen kennen de doosjes, spiegeltjes, lijstjes enz. enz. van houtsnijwerk in een zachte houtsoort keurig netjes gesneden, liefst nog naar een opgedrukte teekening. Zij munten uit door saaiheid en vervelen door futloosheid.

Hoe anders deze plank! Daar heeft een jonge kerel aan zitten kerven in het harde weerbarstige eikenhout. Niet met een „voordruk"; men krijgt den indruk dat hij zoo maar is gaan snijden. Soms kwam het dan ook niet uit: de woorden van den vijfden en zesden regel konden er niet op en zoo maakte hij het kruisje, dat het touwornament van den rand op die plaats onderbreken moest er onder. De vijfde kring (van boven) was ook bedoeld met uitgesneden driehoekjes, maar ze werden te nauw en verliepen hier en daar in schuin lijntjes.

Maken deze en andere onregelmatigheden dit snijwerk nu mooier? Dat niet, maar wij nemen die „fouten" graag op den koop toe, als het geheel zoo levendig, zoo pittig, zoo boeiend is. Forsch is de kerfsnee en vol leven het spel van schaduw en licht op het donker glanzende hout. Ik heb deze plank al een twintig jaar in mijn bezit en nog steeds neem

ik haar zoo nu en dan van de muur en verlustig mij aan dit brokje „levend verleden", eenvoudige volkskunst en toch mooi.

Zoo'n stukje volkskunst kan natuurlijk niet vergeleken worden met het werk van een „kunstenaar", b.v. het werk van de houtsnijders, die de onderdeelen van sleden en wagens van het Oseberg-schip sneden; dat kan men nauwelijks meer volkskunst noemen en zij die dit schiepen, zullen ook in den Wikingtijd niet dik gezaaid zijn geweest.

Volkskunst staat op een ander plan en de groote waarde er van is, dat zij het dagelijksch leven omringen kan met toch waarlijk schoone voorwerpen: gebruiksvoorwerpen.

De hier afgebeelde plank spreekt ook in de zinnebeelden tot ons. Bovenaan zijn de hoeken afgesleten, maar nog herkennen wij in het midden een hart en links een vogeltje; er zal er rechts ook wel een zijn geweest, maar het is er niet meer. Van het hart tusschen twee vogels schrijft Zaborsky: „De voorstelling die het volk zich hierbij maakt is deze: de beide gevleugelde boden drukken het verlangen der minnenden uit, om tot elkaar te vliegen'; terwijl het hart teeken der liefde is. Oorspronkelijk was het „moeder aarde" en is als zoodanig oeroud. 1)

De plank is verder verdeeld in zes vakken, die met cirkels gevuld zijn, waarvan de bovenste en onderste uit 7 zes-sterren bestaan — een bekende vorm — en de beide middelsten de zoo veel voorkomende „draaiende zon" met een zes-ster in het midden vertoonen. De twee andere zijn weer vormen van zes-sterren. Het „touw-motief" van den rand is eveneens een zeer geliefde oud-Germaansche wijze van versiering.

De volkskunst is nagenoeg dood. Wij weten niet of zij weer herleven kan, maar wij hebben goeden moed. Wij moeten beginnen met volkskunst te leeren zien, en te begrijpen dat de saaie futlooze voortbrengselen van „houtsnijwerk" hier niets mee hebben uit te staan.

1) Zaborsky: Urväter Erbe, blz. 121—126.

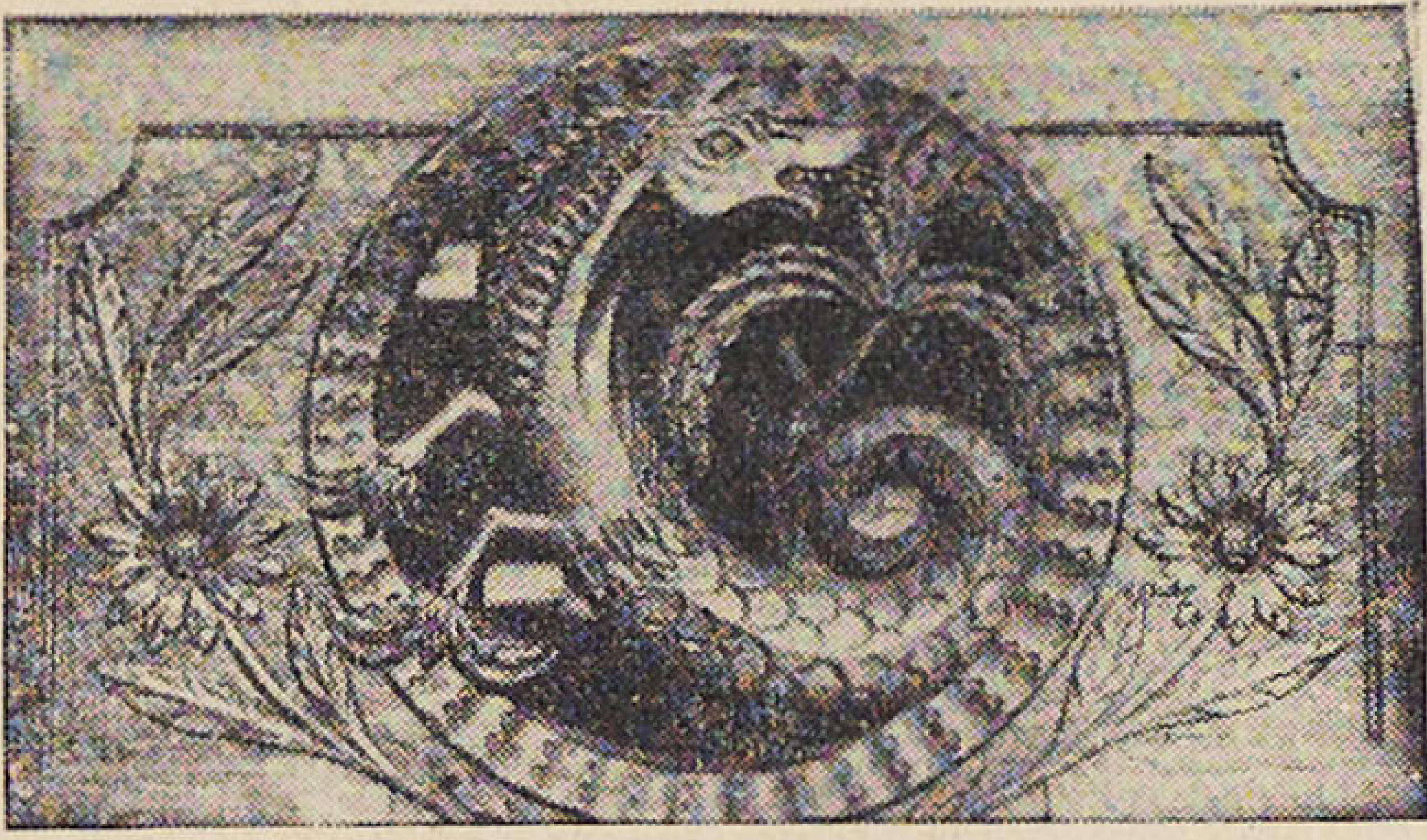
Zinnebeelden op Boerenwagens

St. Joris met den draak — in 19e eeuwsche kleedij uitgedoscht

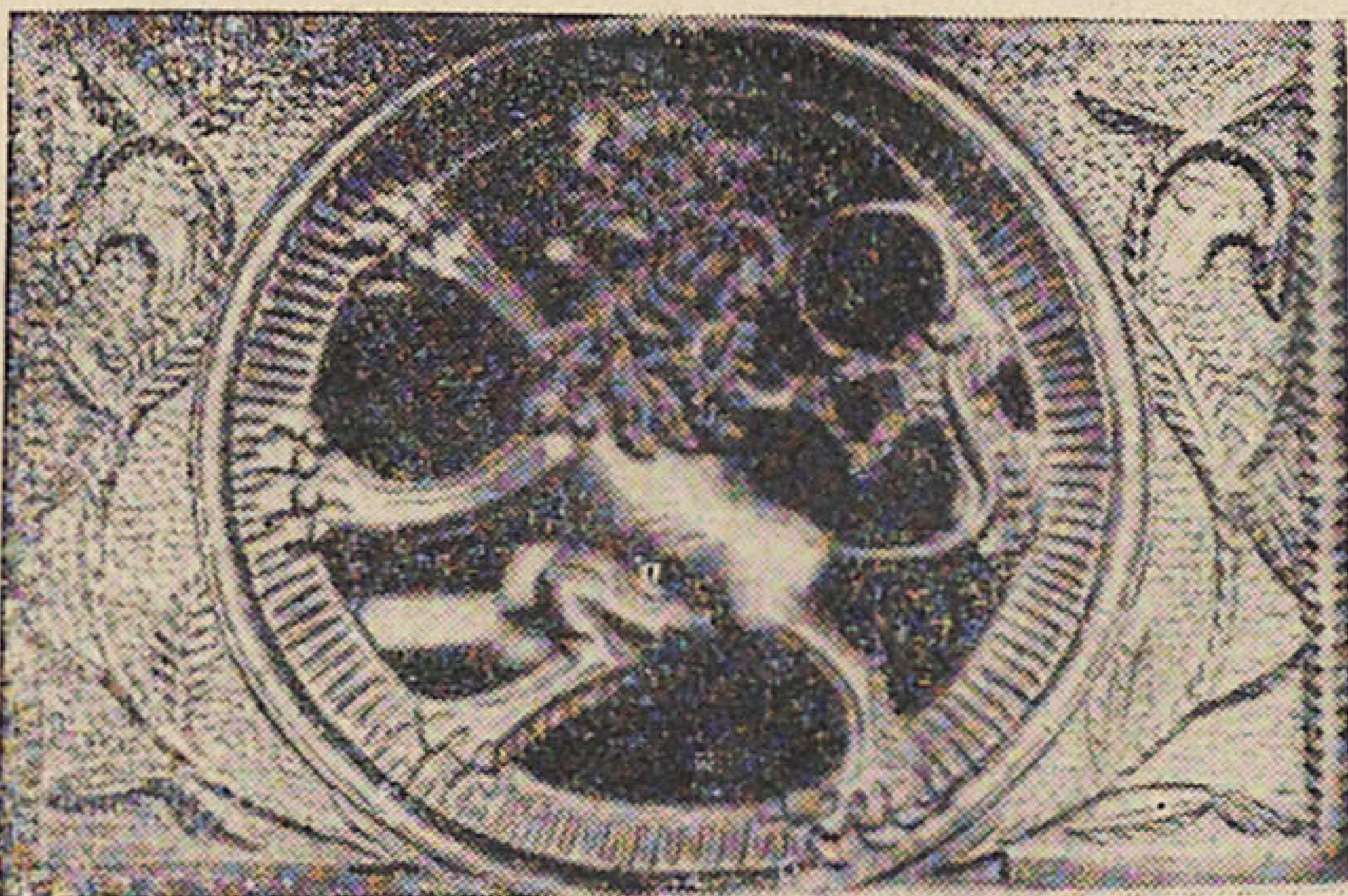
Reeds verschillende malen is in dit blad sprake geweest van doelbewuste symboliek op de achterstukken, de z.g. „schimmels" van boerenwagens, overwegend uit den omtrek van Doornspijk en Oldebroek.

In een particuliere verzameling in Heerde troffen wij nu een aantal van zulke wagenachterstukken, die duidelijk een geheel anderen stijl ver-

De draak — zijn staart loopt uit in een driedeeling

Aan weerszijden van de opening, waarvoor de leeuw staat, is een geleide-vogel zichtbaar

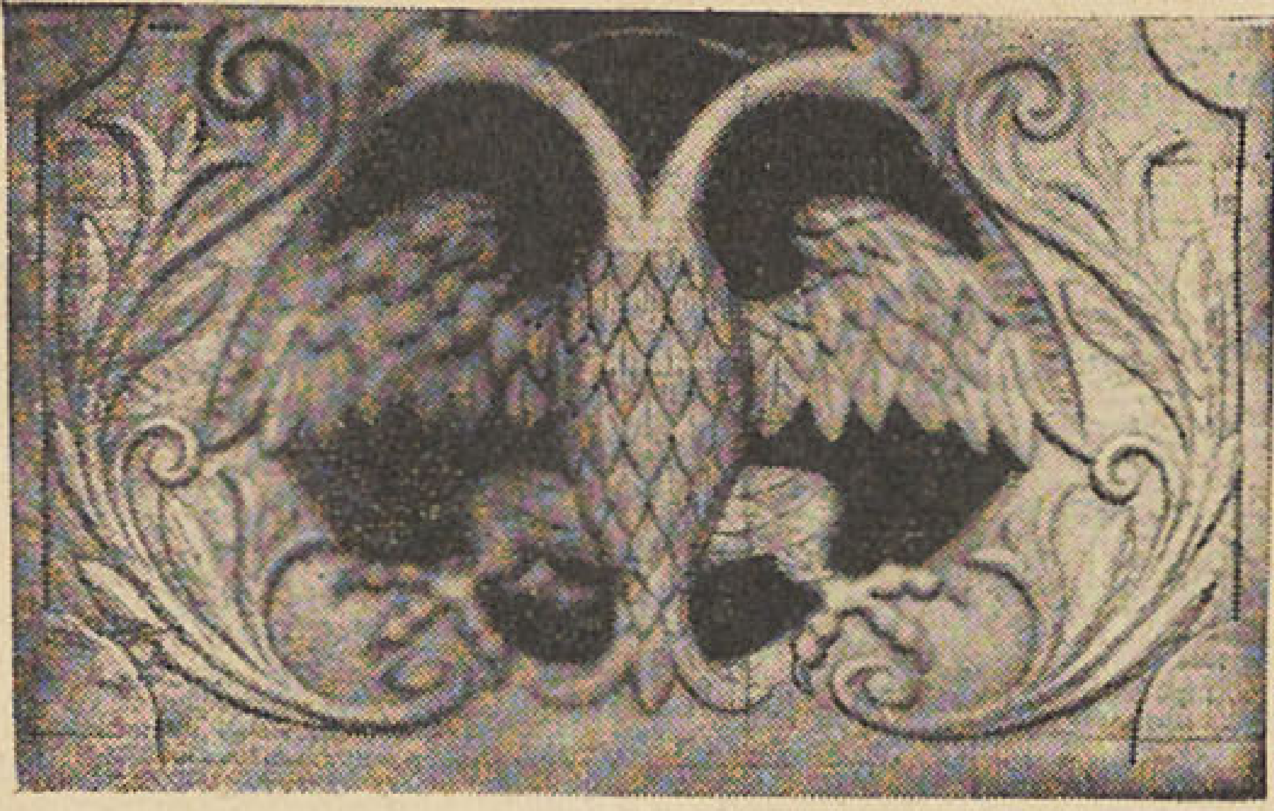
raden in hun versieringen en snijwerk, maar in wezen toch ook oer-Germaansch zijn, zij het ook niet in dergelijke simpele en strakke vormen als de wagens van de Noord-Veluwe die vertoonen.

De bevolking van den Zuiderzeerand der Veluwe is overwegend Friesch, terwijl de andere zijde van den Woldberg, Heerde, Epe, Vaassen, en alles wat daar achter ligt een veel meer uitgesproken Saksisch karakter vertoont, wat zich onder meer duidelijk uit in den lichaamsbouw en schedelvorm der bewoners. Ook de aard der menschen is verschillend.

Van zelf sprekend uit dit verschil zich ook in de kunstuitingen, en aan de hierbij gaande afbeeldingen is duidelijk te zien, dat dit snijwerk veel rijker en speelscher van opvatting is dan de sobere zonneraderen, vijfsterren en tooverknoopen, die we op de Noord-Veluwsche boerenwagens aantreffen.

Van de vier afgebeelde „schimmels" hebben twee het „draken"-motief. Op de éene zien wij de bekende „St. Joris met den Draak", een gekerstende voorstelling van den zonneheld, die den Winterdraak overwint met de „Ger", de lans; op de andere schimmel is de draak alléén afgebeeld, met de in het Winternummer beschreven „odal"-krul in den staart en den drietand aan het einde, als zinnebeelden van het na den winter weer ontwakende nieuwe leven.

De derde „schimmel" heeft een z.g. „Nederlandsche Leeuw" als hoofdmotief. Het merkwaardige aan deze voorstelling is echter, dat links en rechts een soort van bladerver-

De tweekoppige adelaar

siering is aangebracht, waarin aan beide zijden een vogeltje zit.

De verschijning van deze beide vogeltjes is zeer eigenaardig voor alle Indo-Germaansche kunst. In de oude Indische Veda's wordt reeds verhaald van de beide vogels op den levensboom (Rigveda I, 164) en overal in ons land komen wij dit motief tegen. Het werd in dit tijdschrift reeds beschreven als versiering op een vuurlepel in het museum te Middelburg; ongekend aantal malen zien wij het terug op kruissteekdoeken, en voor eenigen tijd ontmoetten wij het op een gietijzeren deurhek in Delden.

Het zijn de z.g. geleidvogels der opstijgende en neerdalende zon.

In gelijken zin moeten wij den op de vierde afbeelding voorkomenden dubbelen adelaar beschouwen. Ook deze wijst op de tweedeeligheid van den zonneloop.

Dat vogels in de symboliek steeds op de zon duiden, blijkt overigens nog zeer duidelijk op een ingegrifte afbeelding van een grooten vogel op één der muren van de oude kerk van Ootmarsum, waar deze een zesspakig zonnerad op de borst draagt.

In het Gooi zagen wij nog een prachtig bewerkte „schimmel" met twee steigerende paarden links en rechts van een boom, en ook daar was aan beide zijden het vogelmotief, twee vogels op een boomtak, aangebracht.

De Wolfsangel

Wij zijn gewend te denken in logische begrippen en als men ons een zinnebeeld voorhoudt, dan willen wij allereerst weten: wat beteekent het nu precies. En we vinden een antwoord als „het anker beteekent hoop,

de blauwe kleur beteekent trouw of het kruis beteekent geloof" heel gewoon en afdoende. Maar we knoopen er dan ook direct de gedachte aan vast: eigenlijk erg kinderachtig om in plaats van een duidelijk, met een woord omschrijfbaar begrip zoo'n zinnebeeld te nemen.

Schijnbaar is dit ook zoo en het zou inderdaad zoo zijn, indien bovenstaande zinnebeelden-verklaring juist ware. Maar ook deze verklaring spruit voort uit de sinds eenige eeuwen gevolgd training in „logisch denken", waardoor wij de gave tot zinnebeeldige aanschouwing geheel of bijna geheel verloren hebben. Wij willen hierop thans niet nader ingaan — wij hopen dit een volgende keer eens te doen — maar thans alleen in het kort dit zeggen: iets ontstoffelijks (bijv. een gevoel of een begrip), dat we door een lange redeneering kunnen benaderen, kan een zinnebeeld (een zinnebeeldige voorstelling of handeling) ons **ineens** geven. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: een lange verhandeling kan ons een omschrijving geven van vriendschap, met een enkelen handdruk kunnen we die geheel doorvoelen.

Is het dus niet zoo eenvoudig de volledige beteekenis van een zinnebeeld met enkele woorden weer te geven — vooral niet als het zinnebeeld op veel verhevener begrippen doelt dan menschelijke vriendschap — er is nog een tweede mogelijkheid: Een zinnebeeld zegt tot een ieder niet meer dan deze bevatten kan. Zoo zegt een bepaald woord — want ook woorden zijn zinnebeelden — tot den een veel meer dan tot den ander. Het woord God bijv. heeft voor den wijsgeer een geheel anderen inhoud dan voor een eenvoudig moedertje.

En ten slotte kunnen uiterlijke vormen — zinnebeelden dus — door verschillende menschen met uiteenloopende bedoelingen gebruikt worden. De een zal het blauw van den hemel vertolken als trouw, een tweede als oneindigheid en een derde wederom anders. Weliswaar is deze verwarring meer schijnbaar dan werkelijk, maar wij kunnen er hier niet nader op in gaan.

Om deze redenen is het nooit mogelijk om van een zinnebeeld een algemeen geldende verklaring te geven. Men kan hoogstens trachten te zeggen: met het geven van dit zinnebeeld bedoelde ik dit, of bij het aanschouwen van dit zinnebeeld voel ik de beteekenis als dat. En tenslotte kan men ook de papagaaientaal leeren en zeggen: hij zegt dat dit zinnebeeld dit of dat beteekent. Maar ook hier zit nog iets nuttigs in, want voor het juiste beleven van een zinnebeeld kunnen anderen ons een wegwijzer zijn.

Beschouwen wij thans het onder den naam wolfsangel bekende zinnebeeld eens nader. De naam is misleidend. Hij herinnert alleen aan een jachtwerktuig, dat eenige gelijkenis met dit zinnebeeld vertoonde en hij kwam pas in de 15e eeuw op. Daarvoor werd het met den naam ketelhaak aangeduid; ook weder in verband met de uiterlijke gelijkenis.

Wat ons echter wel iets zegt is het feit, dat de wolfsangel blijkbaar deel uitmaakt van een zinnebeeldenreeks, die wij hieronder weergeven.

De grondvorm hiervan is de 8, een zonne-zinnebeeld, dat al minstens 3000 jaar in deze noordelijke streken bekend is. Nu hooren we al in gedachten deze of gene mompelen: Aha, nieuw-heidendom! Neen lezer, deze zonne-zinnebeelden hadden niets, maar ook totaal niets met zonne-aanbidding te maken. Daarvan is trouwens, ook bijv. volgens prof. Jan de Vries, uit het verleden geen spoor bij onze Germaansche voorouders ontdekt en zij bestond ook zeer zeker niet. Die zonne-zinnebeelden hadden dan ook een geheel anderen grondslag, een grondslag, die door alle tijden aanvaardbaar is en die niets met heidendom of Christendom te maken heeft.

1. 8 8 8 S

2. 8 I l

3. 8

4. 8 X

De zon is, materieel bezien, een ondenkbaar heete gloeiende bol, die ons met zijn uitstralingen verwarmt. Voor de rest draait de aarde er omheen — waarom weet niemand — en hij zal, naar men aanneemt eenmaal afkoelen en daarmede zal ook het leven hier op aarde een einde nemen. Ja, materieel bezien is het zoo. Maar we kunnen het ook nog anders beschouwen en dan is dit heelal een onbegrepen en onbegrijpbare uiting van Gods almacht en de zon — symbolisch gezien — het zinnebeeld van het goddelijke leven, de goddelijke kracht en de goddelijke liefde, die dit zonnestelsel in stand houdt en ons het leven — met al zijn vreugde en al zijn smarten — doet genieten.

Die goddelijke liefde openbaart zich ons door de zon, als wij zien hoe in de lente de zonnestralen de teere blaadjes doen ontluiken, als we zien, hoe alles wat leeft zich in deze stralen koestert. En tegelijk openbaart zich ons door de zon de goddelijke kracht, die achter deze straling verborgen ligt. En evenzeer verzinnebeeldt de zon het goddelijke leven, als door haar kracht de aarde uit haar winterslaap ontwaakt en het nieuwe leven ontspruit. Men begrijpe ons goed, wij kennen aan de zon geen goddelijke machten toe, maar in haar betrekking tot de aarde openbaart zij ons die goddelijke krachten, die alleen als uitingen voor ons waarneembaar zijn en waarvan de zon dus uitsluitend de zinnebeeldige voorstelling is.

Om met de woorden van Carlyle te spreken: Alle dingen zijn vensters, waardoor het oog van den wijze den oneindigen God aanschouwt. Zoo bezien is ook de zon als zinnebeeld een venster voor dengeen, die zien wil en kan.

Het goddelijke leven in de natuur werkt van uit ons menschelijk standpunt gezien als een kringloop. Het werkt onophoudelijk, maar het is voor onze oogen als werken er tallooze afzonderlijke levensvonkjes, die de materie vormen en belevendigen, om dan later den vorm weer te verlaten en uiteen te laten vallen. Deze kringloopen zien wij bij mensch en dier en plant. Het leven begint, krijgt een hoogtepunt en eindigt, waarna de krachten vanuit het ongeziene dan blijkbaar in nieuwe kringloopen de eeuwige werkzaamheid voortzetten.

Van deze kringloopen van goddelijk leven is wederom de zon een treffend zinnebeeld, zoowel wat haar jaarlijkschen als wat haar dagelijkschen kringloop betreft. En de twee hoogtepunten daarin zijn de winter- en zomerzonnewende van den jaarlijkschen kringloop of de middernacht en de middag van den dagelijkschen kringloop. De eerste beiden waren de hoogtijdagen onzer voorouders en, gekerstend, leven zij ook thans nog voort. Zij zijn het zinnebeeld van de levensopenbaring op haar hoogste punt (de zomerzonnewende) en van den dood, die tegelijk de overgang is tot nieuw leven (de winterzonnewende).

Van deze twee hoogtepunten was de ⚲ het zinnebeeld en met dit teeken de daarvan afgeleide en verband houdende teekens en dus ook de ᛇ . 1)

Hebben wij hiermede nu de beteekenis van de wolfsangel verklaard? Neen, wij hebben slechts één beteekenis behandeld en wat deze betreft hebben wij alleen het vraagstuk verplaatst. Wij hebben het teeken gezien als een zinnebeeld van de zon, die op haar beurt weder als zinnebeeld voor het goddelijke leven werd beschouwd, maar de beteekenis van dit laatste, is dat hiermede voor ons opgelost? Neen!

Is hetgeen wij gaven, dus slechts een schijnoplossing? Voor een deel wel. Maar voor een ander deel hebben wij toch iets bereikt: want het zinnebeeld heeft onze aandacht gevestigd op het goddelijke leven, zooals dit zich in de natuur openbaart. Het zinnebeeld is voor ons de brug geweest, het heeft ons, die in dezen materialistischen tijd leven, door een materieel teeken met het hoogere, met den geestelijken achtergrond van de uiterlijke dingen in verbinding gebracht. En hoe wij nu door de zinnebeeldige aanschouwing van het stoffelijke teeken de eenheid van de wereld en haar geestelijken achtergrond beleven.... dat make ieder voor zichzelf uit.

---

1) Zie hierover uitvoeriger: F. E. Farwerck, Levend Verleden, Uitgave onzer werkgemeenschap. Plaatwerk met bijna 500 afbeeldingen. Prijs f 3.90.

Keien met een verleden

Wanneer we van onze vroegste voorouders iets met zekerheid weten dan is het, dat bij hun religieuze plechtigheden groote steenen een belangrijke rol hebben vervuld.

Welke die rol precies is geweest, zal misschien later kunnen worden vastgesteld, maar dat de Skandinavische zwerfblokken een belangrijke taak hadden, zal niemand betwisten, die kennis heeft genomen van hetgeen daarvan tot heden reeds bekend geworden is.

Allereerst hebben onze voorouders geen moeite ontzien om, wanneer

ze ergens een groot zwerfblok voor hun plechtigheden noodig hadden, dit soms over een geweldigen afstand te vervoeren. Wie in Drente de hunebedden heeft gezien, die soms uit tientallen ontzaglijk zware steenen zijn opgebouwd, begrijpt, dat deze uit een wijden omtrek zijn bijeengebracht.

Maar welk een arbeid moet het dan niet gekost hebben, de groote steenen, die vroeger in vele dorpen in het Friesch-Groningsche kleigebied nabij de kerken lagen en voor een deel daar nog aanwezig zijn, van de hooge zandgronden daarheen te vervoeren.

Nog lang hebben die groote steenen een soort gewijden dienst gedaan, n.l. bij de rechtsbedeeling. In de provincie Groningen, waar de oud-germaansche rechtsgebruiken nog tot het eind van de 18de eeuw gehandhaafd bleven, legde b.v. in Bedum de rechter jaarlijks op Hemelvaartsdag den eed af, staande op den grooten steen, die bij het kerkhof lag en te Appingedam geschiedde het op dezelfde manier; de rechter stond dan „up den grothen steen up dem Kerckepadt, tusschen der Kerckstraat und der roester gelegen."

Ook in de stad Groningen heeft zulk een groote steen gelegen nabij de plaats, waar in de oudste tijden op het kerkhof in de open lucht recht gesproken werd.

De Amersfoortsche Kei heeft geen dergelijke beteekenis, tenminste niet voor Amerfoort. Deze steen lag vroeger ergens bij Oud Leusden; de juiste plaats schijnt niet meer bekend te zijn.

In 1661 organiseerde een zekere heer Everard Meister voor de Amersfoortsche burgers een feest, bij welke gelegenheid de kei naar de stad werd gesleept en daar op de Varkensmarkt neergelegd. Omdat de Amersfoorters zich later voor hun daad schaamden, werd de kei vrij kort daarna ter plaatse begraven, maar in 't begin dezer eeuw weer opgegraven en als monument opgesteld.

Anders is het met de kei van Bunschoten. Deze steen ligt nog op zijn oorspronkelijke plaats; alleen is hij in den loop van minstens 20 (misschien 30) eeuwen op enkele centimeters na geheel in den bodem weggezonken, zoodat hij door niemand, die er niet speciaal opmerkzaam op gemaakt is, wordt opgemerkt.

Wanneer men van Amersfoort komende naar Bunschoten gaat, kan men dezen steen zien in het 5e stuk land rechts van den weg voorbij het bruggetje, dat men langs komt. Het is een groot blok roodbruin graniet, maar slechts eenige vierkante decimeters zijn zichtbaar. Het weiland, waarin hij ligt, heet „het steenland". Deze steen is merkwaardig door zijn oriënteering. Wanneer men n.l. de lijn, die getrokken kan worden over de oude kerkplaats van Hattem en de kerk van Nunspeet (welke lijn loopt over twee groote keien, die beide in den volksmond „ de grieze pinke" heeten) in Z.W. richting verlengt, bereikt men Z. van Harderwijk de Zuiderzee. Trekt men de lijn recht door, dan bereikt men een eind O. van Spakenburg de kust weer; daarna loopt de lijn precies over den steen

van Bunschoten en dan verder naar de Lage Vuursche, waar merkwaardigerwijze ook een groote steen ligt. 1)

De Bunschoter steen vervult ons met eerbied voor de daadkracht onzer voorouders, die er in slaagden dit zware stuk over den weinig vasten bodem van de Geldersche Vallei daarheen te sleepen. Want het diluvium, de hooge zandgrond, is het eenige terrein, waar dergelijke steenen worden gevonden en dan zijn deze groote stukken in Utrecht en Gelderland zeldzaam. Wie weet van hoe ver men dit granietblok heeft moeten halen. De halve bevolking is zonder twijfel mee uitgetrokken met alle beschikbare trekossen en een speciaal voor dit transport gemaakten wagen. Men zal dagen, zoo niet weken noodig gehad hebben om het begeerde zwerfblok, dat misschien van Doorn of Leersum is behaald, ter plaatse te krijgen. Maar — het doel is bereikt en meer dan dat; want de steen vertelt ons nu nog van de opofferingsgezindheid en de eensgezinde samenwerking van die verre voorouders, wier naam we niet weten en wier graven we niet kennen. En misschien ook van hun eerbied voor de natuurkrachten, die zij verpersoonlijkt in hun goden eerden als de scheppers van het steeds zich vernieuwend leven.

Er rest mij nog een zeer merkwaardigen steen te bespreken: de Gesloten Steen te Utrecht. Ook deze betrekkelijk kleine steen heeft zonder twijfel in den voorhistorischen tijd een religieuze beteekenis behad. Hetgeen blijkt uit de sage, dat de duivel en zijn knecht er mee speelden door hem elkander 's nachts over de Oude Gracht toe te werpen, waarbij zij beurtelings riepen: „Gooi Klaas"; „vang baas"; „Gooi baas"; „vang Klaas". Dit was de reden, dat de burgers, die op hun nachtrust gesteld waren, den steen in ketenen klonken — gelijk hij nog steeds ter plaatse zichtbaar is, aan twee stevige kettingen vastgelegd.

De Gesloten Steen is vooral zoo merkwaardig, omdat sedert zijn religieuze taak, het terrein ter plaatse eenige meters is opgehoogd. Steeds heeft men den steen mee naar boven genomen; mogelijk ten slotte enkel als bescherming voor den hoek van het huis waar hij naast lag. Maar de herinnering aan den eerbied, dien de heidensche voorouders voor hem hadden gehad, leefde voort en werd oorzaak dat hij met den „duivel" in verband werd gebracht.

Het voorgaande zal, naar we hopen, tengevolge hebben, dat velen in 't vervolg de groote granietblokken, die hier en daar in ons land nog worden aangetroffen op plaatsen, waar men ze niet zou verwachten, met andere oogen aanzien. Onze werkgemeenschap houdt zich aanbevolen voor mededeelingen van plaatsen, waar zulke groote steenen liggen. Vooral de orienteering ten opzichte van elkander kan misschien nog ons inzicht in het leven onzer vroegste voorouders verduidelijken. Maar daarvoor moeten we allereerst de plaatsen kennen, waar steenen liggen of lagen. Want helaas heeft men in de niets ontziende 19e eeuw heel wat blokken aan puin geklopt voor wegverharding!

1) De lijn Hattem — grieze pinke 1 — grieze pinke 2 — Nunspeet — kei Bunschoten — Lage Vuursche loopt verder over Zuilen, Vleuten en Harmelen. Ligt in een van die dorpen misschien ook een steen? Of heeft er vroeger een gelegen?

EEN KAROLINGISCHE BOLPOT UIT BEETS

De weg van Beetsterzwaag naar Oldeboorn wordt vernieuwd. De oude weg, die bijna geheel door een laagveengebied liep, kon aan het zware moderne vervoer geen weerstand bieden, daar de veenlaag vroeger niet was uitgegraven, wat thans door groote ploegen arbeiders in werkverschaffing gebeurt.

Er moet een tijd geweest zijn, gedurende de Middeleeuwen, dat het veengebied, dat eertijds een groot moeras vormde, bewoonbaar was, want verscheidene decimeters beneden de oppervlakte werd af en toe een oude cultuurlaag aangegraven, welke scherven van Karolingisch (= uit den tijd der Frankische keizers) vaatwerk bevatte. Soms hoorde men wel eens, dat arbeiders een oud potje vonden. Aandacht werd er echter nooit veel aan besteed. Ook vertelden arbeiders, die aan de ontginning van het afgegraven en drooggelegde veengebied werkten, dat ze wel eens putten in het veen hadden gevonden. Deze zijn echter nooit deskundig uitgegraven geworden en de arbeiders gingen er gewoon overheen en dachten er verder niet over na. Veel is daardoor ook daar voor de kennis van de geschiedenis onzer voorouders verloren gegaan. De bewoning, die waarschijnlijk een uitbreiding van terpbewoners was, schijnt echter niet van heel langen duur geweest te zijn. Alles is weer overstroomd en opnieuw zijn dikke veenlagen gevormd. In den loop der 19e eeuw werd Beets, het centrum van het laagveengebied, nog herhaalde malen door groote overstroomingen getroffen.

Is de kans om wat te vinden bij het uitgraven van een weg uiteraard niet groot, daar het slechts een heel smalle strook in het uitgestrekte

gebied betreft, toch waren eenige arbeiders een paar weken geleden zoo gelukkig een ouden pot uit te graven. Hij bevond zich in een put, welke dieper was geweest dan de vaste zandlaag, op ongeveer 3.70 M. beneden de oppervlakte.

De pot, waarvan een afbeelding hierbij gaat, is nog geheel gaaf. Ofschoon geheel uit de hand gemaakt is hij toch fraai en zuiver van vorm. Hij is van onderen geheel zwart gebrand, alsof hij pas van het vuur genomen was, inplaats van een duizend jaar geleden. De hoogte bedraagt ongeveer 20 c.M.

Dicht bij de ronde put, welke den bolpot bevatte en die waarschijnlijk eens een waterput onzer voorouders was, bevond zich nog een vierkante put, welke meststoffen bevatte. Zeer zeker stond daar dichtbij eens een vroeg-middeleeuwsch boerderij, waar echter geen sporen van werden gevonden, waarop de geringe breedte der uitgraving ook niet veel kans bood.

Het vinden van dezen bolpot bewijst alweer, dat men ook bij het uitgraven en bewerken van laagveengebieden goed op moet letten, want ook daar kan zich iets bevinden wat voor de kennis van de levensgewoonten onzer voorvaderen van belang is.

De afbeelding op blz. 1 geeft een boerderij onder Almelo weer.

Als nieuwste uitgave verscheen bij der Vaderen Erfdeel een klein geschriftje met den titel „Wat is Ras?"

In dezen tijd, nu omtrent „ras" allerlei meer of minder dwaze opvattingen worden verkondigd, is het goed, dat nu eens duidelijk en wetenschappelijk wordt uiteengezet, wat eigenlijk „ras" is.

In een zestal hoofdstukken ontwikkelt de schrijver geleidelijk het begrip „ras" voor zijn lezers. Hij vermijdt daarbij alle oppervlakkigheid; zijn betoog is wetenschappelijk verantwoord en toch voor den gewonen lezer, die zich eenige moeite wil getroosten, goed te volgen. En zulks niettegenstaande hij tamelijk diep op de zaak in gaat.

Wie dit geschriftje in zich heeft opgenomen, is voortaan even ver verwijderd van het napraten van mode-slagwoorden omtrent „ras" en wat daarmee samenhangt, als van een klakkeloos alles verwerpen, wat maar aan het bestaan van zooiets als „ras" herinnert. De schrijver toont aan, dat „ras" een innerlijke wet is, waaraan het leven gebonden is; een „overerfelijke wet van den levenden vorm".

Daarom kan dit kleine boekje zeer verhelderend werken en velen van vooroordeelen naar de eene of de andere zijde genezen. Het verdient gelezen te worden door allen, die met hun tijd meeleven.

Nieuws uit de Werkgemeenschap

De stichting „Der Vaderen Erfdeel" heeft ten doel mede te werken om de volksche gedachte te doen herleven en in breede kringen van het Nederlandsche volk den eigen aard weder tot zijn recht te doen komen.

Naast het maandblad „Der Vaderen Erfdeel" laat zij verschillende uitgaven uitkomen.

Het doen houden van lezingen en voordrachten, het vormen van plaatselijke werkgroepen en het organiseeren van bezichtigingen behoort mede tot haar werkzaamheid.

Bestellingen en inteekening op het maandblad te richten tot Der Vaderen Erfdeel, Hoofdweg 4, Amsterdam, Postgiro 307867.

Bijdragen enz. voor het maandblad aan Postbus 51, Leiden.

Het ligt in de bedoeling begin Herfstmaand een tocht te organiseeren naar het Openluchtmuseum te Arnhem. De werkgroep Wageningen heeft zich bereid verklaard voor de voorbereiding en organisatie daarvan zorg te dragen. Met het oog op de voorbereidingen worden deelnemers verzocht thans reeds op te geven, dat zij komen onder opgave of zij per auto komen en hoeveel plaatsen zij daarin nog eventueel beschikbaar hebben. In het Herfstnummer zal de definitieve regeling bekend gemaakt worden.

TOCHT NAAR DOORN

De reeds eerder aangekondigde tocht naar Doorn zal deze maand plaats vinden, op een Zaterdagmiddag. De deelnemers, die zich reeds aanmeldden, ontvangen hierover persoonlijk bericht. Zij, die zich nog niet opgaven, kunnen zich nog opgeven, onder vermelding of men per auto komt, daarin nog zitplaatsen over heeft dan wel gaarne op een plaats in een auto zou willen rekenen.

UITGAVEN:

H. Laagland — Het verband tusschen ras en kultuur. — Tweede druk *f* 0.25

H. J. Popping — Eenige correcties op Nederlandsche geschiedschrijving *f* 0.45

F. E. Farwerck — Levend Verleden — geb. *f* 3.90

Wat is ras? *f* 0.20

IN VERKOOP:

A. Decleene — Het rassenvraagstuk, door een katholiek gezien *f* 0.60